

Євген Михайлович КРИВОХИЖА

д.с.-г.н., с.н.с., професор кафедри, Західноукраїнський національний університет (Навчально-науковий інститут інноватики, природокористування та інфраструктури)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7270-6529>

e-mail: ye.kryvokhyzha@ukr.net

Оксана Федорівна ЛЕВЧЕНКО

викладач-методист, Житомирський агротехнічний фаховий коледж

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-0320-2991>

e-mail: levchenko.of@ukr.net

Галина Валеріївна БЕРЛЯК

к.е.н., викладач, Житомирський агротехнічний фаховий коледж

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9806-7507>

e-mail: berlyak_gv@ukr.net

ФІНАНСУВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Статтю присвячено аналізу проблем і перспектив фінансування агропромислового комплексу України. У дослідженні застосовано методи наукового й емпіричного характеру, зокрема збирання та порівняння інформації, а також комплексні аналітичні методи, до яких належать синтез та узагальнення. Інформаційною основою статті є наукові праці вітчизняних вчених, які розглядають питання фінансування агропромислового комплексу та проблеми, пов'язані з його розвитком. Для забезпечення сталого розвитку галузі варто збільшити державну підтримку, розширити програми кредитування на вигідних умовах, підтримувати наукові дослідження та розвиток сільськогосподарських технологій.

Ключові слова: фінансування, агропромисловий комплекс, інвестиції, сільське господарство, розвиток

ВСТУП

Фінансування агропромислового комплексу є однією з найважливіших складників економічної стабільності та процвітання країни. Україна зі своєю родючою землею має великий потенціал для зростання цього сектору економіки. Проте несвідоме й неефективне використання природних ресурсів, а також внутрішні та зовнішні економічні виклики ставлять його під загрозу.

Однією з головних проблем, з якими стикається агропромисловий комплекс (АПК) України, є недостатнє фінансування. Інвестиції в цей сектор є необхідними для забезпечення інноваційного розвитку, підвищення якості продукції та підтримки сільських громад. Недостатнє фінансування також негативно впливає на розв'язання питань захисту довкілля та сталого розвитку, оскільки значна частина сільськогосподарської діяльності вимагає великих вкладень у збереження ґрунтів, водних ресурсів і розвиток екологічно чистого виробництва.

З іншого боку, український АПК має хороший потенціал для залучення інвестицій як вітчизняних, так і з-за кордону. Розвиток аграрної сфери може стати каталізатором економічного зростання та створити нові робочі місця в сільській місцевості. Також важливо враховувати роль галузі у гарантуванні продовольчої безпеки та поставці продукції на зовнішні ринки.

МЕТА – дослідження проблем і перспектив фінансування розвитку агропромислового комплексу України. Висвітлення цих питань допоможе визначити шляхи вдосконалення фінансових механізмів підтримки цієї галузі для досягнення подальшого економічного розвитку України.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні застосовано методи наукового й емпі-

ричного характеру, зокрема збирання та порівняння інформації, а також комплексні аналітичні методи, до яких належать синтез та узагальнення. Інформаційною основою статті є наукові праці вітчизняних авторів, які розглядають питання фінансування АПК та проблеми, пов'язані з його розвитком.

РЕЗУЛЬТАТИ

Сільське господарство в Україні становить значну частину економіки ($\approx 12\%$ у структурі ВВП) і є однією з найбільш перспективних галузей, що має істотні темпи зростання.

Повномасштабна війна стала великим випробуванням для аграріїв [2]. За 19 місяців війни сільське господарство зазнало колосальних збитків через руйнування його інфраструктури, знищення та пошкодження майна, готової продукції, тварин тощо. Найбільше постраждали малі та середні агропідприємства з високим рівнем ризику та нестабільності доходів внаслідок значної залежності від багатьох як внутрішніх, так і зовнішніх чинників [3].

Результати опитувань виробників сільськогосподарської продукції вказують на кілька ключових обмежувальних факторів їх розвитку, серед яких нестача робочої сили, недостатній попит на продукцію, обмежена доступність матеріалів й обладнання, а також фінансові труднощі. Повільний обіг капіталу, відсутність власних ресурсів і складнощі у залученні позичок призвели до того, що сільське господарство нині не може повністю використовувати свій потенціал. Отже, для досягнення ефективного розвитку аграрного сектору в Україні потрібна додаткова підтримка з боку держави. Це особливо важливо, зважаючи на вагому частку галузі у структурі вітчизняного експорту: практично 40% припадає на сільгосппродукцію [4, с. 547].

Якщо брати АПК загалом, то серед проблем, що пе-

решкоджають розвитку цієї сфери, виділяють:

Непрозорість земельних відносин. Проблеми з власністю та земельними правами можуть створювати невпевненість для сільських господарів й інвесторів.

Невідповідність міжнародним стандартам якості та безпеки. Застосування стандартів якості та безпеки продукції є важливим аспектом для експорту та конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

Низький рівень інвестування. Недостатнє інвестування у сільське господарство може обмежувати розвиток нових технологій та інфраструктури.

Неадаптованість законодавчих актів України до вимог ЄС. Зближення законодавства України з вимогами ЄС важливе для підтримки експорту та сприяння зовнішньому інвестуванню.

Проблему перерозподілу ринку в ринковій самостійності. Ринкові зміни можуть вимагати переорієнтації та адаптації для сільських виробників, що може бути викликом.

Низький рівень інноваційної активності. Впровадження нових технологій та інновацій є вирішальним фактором для підвищення продуктивності й конкурентоспроможності сільського господарства.

Недосконалу логістику. Ефективна логістика є важливою для транспортування продукції та зменшення витрат.

Підвищену залежність від державного фінансування. Це може обмежувати незалежність та стійкість сільських господарств [6].

Отже, сьогодні як ніколи гостро стоїть питання фінансової спроможності сільськогосподарських підприємств на внутрішньому та зовнішньому ринках, подальшого розвитку аграрного сектору національної економіки [7, с. 344].

Серед проблем, які ускладнюють процес фінансування та розвитку цієї галузі, виділимо такі:

1. *Недостатнє фінансування.* Сільське господарство потребує значних інвестицій для розвитку, модернізації та зростання виробництва. Проте недостатнє фінансування з боку держави та приватного сектору гальмує цей процес.

2. *Відсутність доступних кредитів.* Багато агропідприємств мають обмежений доступ до кредитів на прийнятних умовах. Високі відсоткові ставки та вимоги до забезпечення ускладнюють процес отримання фінансування.

Варто зазначити, що у розвинутих країнах більшість обігових коштів, які використовуються для розвитку сільськогосподарського сектору, формується за рахунок банківського кредитування, але в Україні ця частка становить лише 7% [8].

І. Шалигіна та Л. Рибіна зазначають, що успішне кредитування аграрного сектору України має базуватися на взаємодії та підтримці як з боку держави, так і з боку фінансових установ. Це передбачає розширення наявних програм банківського кредитування та створення нових ініціатив, таких як програми державної підтримки для фермерів і зменшення відсоткових ставок на сільськогосподарські кредити.

Також важливими є збільшення обсягів державних коштів на доступні кредити, продовження програми кредитування за ставкою 5-7-9% і підтримку малого та середнього аграрного бізнесу. Всі ці ініціативи сприяти-

муть розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні та створенню сприятливого середовища для інвестицій у сільське господарство [10, с. 262].

3. *Низький рівень інвестицій.* Наразі Україна має проблему недостатньої інвестиційної активності в АПК. Це обмежує можливості модернізації та підвищення продуктивності.

О. Попова, Л. Коцюбинська та О. Скубій зазначають, що інвестиційна діяльність у сільськогосподарських підприємствах має важливе значення для розвитку сектору і має базуватися на інноваційному підґрунті. Головними завданнями інвестицій в цьому контексті є:

Зменшення техногенного та антропогенного навантаження на ґрунти. Інвестиції мають спрямовуватися на впровадження сучасних агротехнологій, які дають змогу зберегти родючість ґрунтів та запобігти їх деградації;

Відповідність вітчизняної продукції сільського господарства міжнародним стандартам якості й санітарним нормам. Інвестиції в сучасні технології та контроль якості допоможуть підвищити конкурентоспроможність української продукції на світовому ринку.

Розв'язання проблеми високого рівня освоєння сільгоспугідь. Інвестування у зрошення та меліорацію земель допоможе збільшити врожайність і забезпечити сталі виробництво сільськогосподарської продукції.

Розвиток інфраструктури заготівлі та збуту сільгосппродукції. Інвестиції у створення сучасних систем збору, зберігання і транспортування продукції полегшать доступ до ринків збуту та підвищать ефективність господарювання.

Подолання кризових явищ у тваринництві. Інвестування в покращення умов утримання та годівлі тварин допоможе підвищити якість і кількість м'яса й молока, а також знизити ризики захворювань.

Збільшення собівартості виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції. Інвестування в сучасні технології, обладнання та логістику допоможе підвищити ефективність виробництва та знизити витрати.

Підвищення матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств. Інвестиції в придбання сучасної сільгосптехніки й обладнання сприятимуть підвищенню продуктивності праці та розвитку галузі загалом [9].

4. *Бюрократичні перешкоди.* Завади у вигляді бюрократичних процедур і надмірних адміністративних обмежень ускладнюють отримання дозволів і ліцензій, а також можуть впливати на фінансові рішення агропідприємств.

5. *Корупція та нестабільність.* Ці характерні для України явища ускладнюють фінансування та ведення сільського господарства. Це також негативно впливає на інвестиції та розвиток галузі.

6. *Інфраструктурні проблеми.* Недостатня розвиненість інфраструктури (доріг, залізниць, портів) або відсутність доступу до неї може істотно збільшувати витрати на транспортування та зберігання сільськогосподарської продукції, знижуючи конкурентоспроможність сектору.

Розв'язання цих проблем вимагає комплексного підходу.

Варто зауважити, що повчальним для України у царині державної підтримки АПК є досвід зарубіжних

країн. Так, наприклад, аналіз стану фінансування галузі в Японії показав, що практично 80 % обсягів сільськогосподарського виробництва – це предмет державних програм і заходів [1, с. 1017]. Серед основних функцій держави в регулюванні фінансових питань аграрного сектору відзначимо:

1. *Регулювання закупівельної ціни.* Встановлення закупівельної ціни для сільгосппродукції на рівні, що дає змогу компенсувати витрати на її виробництво, сприяє стабільності доходів виробників і підтримує сільське господарство.

2. *Регулювання граничних цін.* Встановлення граничних цін на окремі види агропродукції може бути корисно для регулювання ринкової ситуації і запобігання раптовим коливанням цін. Якщо ціни не відповідають ринковим, держава може гарантувати закупівлю такої продукції, щоб підтримати виробників.

3. *Гарантований мінімальний рівень цін.* Забезпечення мінімального рівня цін або компенсація різниці між регульованою та ринковою ціною в умовах її зниження

допомагає захистити інтереси сільськогосподарських виробників і запобігти їхній фінансовій нестабільності.

4. *Підтримка науки та інженерії.* Інвестиції в аграрну науку й інженерію важливі для підвищення продуктивності та якості виробництва. Сприяння науковому дослідженню й розвитку технологій допомагає АПК підвищити конкурентоспроможність.

Пільгові кредити також широко використовуються в аграрному секторі Японії. Це дає змогу контролювати цільове використання коштів на державному рівні. Наслідком такої ініціативи стало істотне зростання обсягів пільгового кредитування АПК протягом останніх років – практично на 50%, що, зі свого боку, сприяло збільшенню виробництва в цій галузі.

Зауважимо, що в Україні державна фінансова допомога охоплює численні програми та заходи, призначені для підтримки аграрного сектору (табл. 1).

Відзначимо, що згідно з даними Міністерства аграрної політики та продовольства України у 2022 р. розподіл асигнувань був таким (табл. 2).

Таблиця 1 – Державні програми підтримки сільськогосподарського виробництва [1, с. 1018]

№ з/п	Програма	Характеристика
1	Фінансування наукових досліджень	Уряд України надає фінансову підтримку науковим розробкам, а також фундаментальним та прикладним дослідженням, спрямованим на покращення методів і технологій виробництва сільськогосподарської продукції.
2	Фінансова підтримка агробізнесу	Уряд надає різні механізми фінансової підтримки агробізнесу. Один з них – здешевлення кредитів для сільськогосподарських підприємств, що дає змогу зменшити фінансові витрати та підтримувати розвиток галузі.
3	Підтримка рослинництва	Уряд сприяє розвитку рослинництва шляхом різноманітних програм, які передбачають надання фінансових пільг, допомогу в закупівлі сільгосптехніки, підвищення якості насіння та пестицидів.
4	Підтримка тваринництва	Для підтримки тваринництва в Україні є програми покращення умов утримання та годівлі тварин, а також вживаються заходи боротьби із захворюваннями та вірусами, які можуть негативно впливати на поголів'я.
5	Підтримка птахівництва та рибиства	Сектори птахівництва та рибиства також мають підтримку від уряду, яка поширюється на заходи для збереження біорізноманіття, регулювання промислового рибиства та розвитку рибиства у малих водоймах.

Таблиця 2 – Державні асигнування у 2022 р. [5]

№ з/п	Програма	Сума асигнувань, тис. грн
1	«Підтримка фермерських господарств та інших виробників сільськогосподарської продукції» (бюджетна програма 2801500)	1 645 435,9
2	«Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» (бюджетна програма 2801580)	1 999,0
3	Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів	730,8

Водночас є обставини, які ускладнюють застосування окремого інструменту державної підтримки в Україні на основі зарубіжного досвіду. По-перше, в розвинутих країнах, зокрема в ЄС, є проблема перевиробництва сільськогосподарської продукції, на відміну від України, де потрібно збільшувати її виробництво. По-друге, важливо враховувати фінансові обмеження та рівень дефіциту бюджету перед прийняттям рішення про посилення державної підтримки АПК в Україні. Ситуація у фінансовому секторі та бюджетні обмеження можуть вимагати унікальних підходів і рішень, які враховували б особливості країни.

Крім того, важливо враховувати значні збитки АПК через воєнні дії на території України і розподіл державного бюджету для зменшення цих наслідків. Без наявності бюджетних коштів забезпечити належний рівень розвитку сільського господарства в Україні неможливо.

Т. Добрунік та О. Кузнецова вважають, що пріоритетними напрямками стабілізації розвитку аграрного сектору України в сучасних реаліях господарювання є:

Максимальне залучення фінансових ресурсів для підтримки малого й середнього агробізнесу та сімейного фермерства. Цей напрям передбачає використання як прямих, так і непрямих фінансових заходів для стабілізації й активізації суб'єктів агробізнесу, зокрема малих і середніх сільгоспідприємств, а також сімейних фермерських господарств;

Податкове стимулювання через відновлення спеціального пільгового режиму оподаткування ПДВ для аграрних виробників продукції рослинництва та тваринництва. Ця стратегія передбачає надання пільгових умов оподаткування для аграрних виробників з можливістю спрямування накопичених сум ПДВ на розвиток сільськогосподарського товаровиробництва;

Забезпечення розвитку переробки сільськогосподарської продукції. Цей напрям передбачає збільшення доданої вартості продукції шляхом розвитку переробки сільськогосподарських сировинних матеріалів, що допоможе створити нові робочі місця та сприятиме розвитку АПК відповідно до принципів Green Deal;

Збільшення експортного потенціалу з високою доданою вартістю. Важливо розвивати експорт не лише сировинних ресурсів, але й готової продукції з високою доданою вартістю. Це допоможе розширити експортні можливості України та залучити іноземні інвестиції [2].

Такі заходи сприятимуть стійкому розвитку сільського господарства та позитивно позначатимуться на економіці України.

ВИСНОВКИ

Отже, фінансування розвитку АПК України є актуальною проблемою, що вимагає комплексного підходу. Недостатнє державне та приватне фінансування, відсутність доступних кредитів, низький рівень інвестицій, бюрократичні перешкоди, корупція та нестабільність ускладнюють розвиток сільського господарства. Проте є перспективи для подолання цих проблем.

Для забезпечення сталого розвитку АПК в Україні варто збільшити державну підтримку, розширити програми кредитування на вигідних умовах, підтримувати наукові дослідження та розвиток сільськогосподарських технологій. Податкове стимулювання для аграрних виробників і розвиток переробки сільськогосподарської продукції можуть сприяти збільшенню доданої вартості та кількості робочих місць.

Зміцнення фінансової стабільності АПК та збільшення експортного потенціалу продукції з високою доданою вартістю можуть позитивно позначитися на економіці країни та забезпечити стале зростання сільського господарства. Необхідний тісний взаємозв'язок між державними інституціями, підприємствами та науковими установами для успішної реалізації цих заходів.

Список використаних джерел

1. Білоченко А., Гуца І. Організаційні аспекти фінансового забезпечення агропромислового комплексу: досвід розвинених країн. *Path of Science*. 2022. № 8(7). С. 1011–1020. URL: <https://doi.org/10.22178/pos.83-4>
2. Добрунік Т., Кузнецова О. Проблеми і напрямки розвитку аграрного сектору України в умовах економічної нестабільності. *Економіка та суспільство*. 2022. № 42. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-25>
3. Квасницька Р.С., Доценко І.О., Матвійчук Л.О. Оцінювання фінансової безпеки підприємства в системі забезпечення реалізації його фінансової стратегії. *Фінанси і кредит: проблеми теорії та практики*. 2019. Вип. 3. URL: <http://elar.khmn.edu.ua/handle/123456789/8276>
4. Марина А., Рябчикова Д. Державне фінансування агропромислового комплексу України: сучасний стан та перспективи. *Молодий вчений*. 2019. № 11 (75). С. 546–551. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-11-75-117>
5. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Офіційний сайт. URL: <https://minagro.gov.ua>
6. Негрей М., Тараненко А., Костенко І. Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-38>
7. Содома Р. та ін. Фінансування АПК у контексті імплементації міжнародного досвіду. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2021. № 3 (38). С. 341–350. URL: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v3i38.237465>
8. Поляруш І.М. Стан фінансування аграрних підприємств України у 2018 році. *Ефективна економіка*. 2018. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6765>
9. Попова О., Коцюбинська Л., Скубій О. Інвестиційна діяльність в сільському господарстві в сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. 2023. №54. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-49>
10. Шалигіна І.В., Рибіна Л.О. Підтримка фінансової безпеки підприємств аграрного бізнесу в період їх адаптації до сучасних реалій. *Інфраструктура ринку*. 2023. № 71. С. 259–264. URL: <https://repo.snau.edu.ua:8080/xmlui/handle/123456789/10835>

References

1. Bilochenko A., Hushcha I. Organisational Aspects of Financial Support for the Agro-Industry: The Experience of Developed Countries. *Path of Science*. 2022. No. 8(7). pp. 1011–1020. URL: <https://doi.org/10.22178/pos.83-4> (in Ukrainian).
2. Dobrunik T., Kuznietsova O. Problems and directions of development of the agricultural sector of Ukraine in conditions of economic instability. *Ekonika ta suspilstvo*. 2022. No. 42. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-25> (in Ukrainian).
3. Kvasnytska R.S., Dotsenko I.O., Matviichuk L.O. Assessment of the financial security of an enterprise in the system of ensuring the implementation of its financial strategy. *Finance and credit: problems of theory and practice*. 2019. Vol. 3. URL: <http://elar.khmn.edu.ua/handle/123456789/8276> (in Ukrainian).
4. Maryna A., Riabchykova D. State Financing of the Agricultural Sector of Ukraine: Current Status and Prospects. *Young scientist*. 2019. Vol. 11 (75). pp. 546–551. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-11-75-117> (in Ukrainian).
5. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. URL: <https://minagro.gov.ua> (In Ukrainian).
6. Nehrei M., Taranenko A., Kostenko I. Agrarian sector of Ukraine in the conditions of war: problems and prospects. *Economy and Society*. 2022. No. 40. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-38> (in Ukrainian).
7. Sodoma R. et al. Financing of the agro-industrial complex in the context of implementation of international experience. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2021. No. 3 (38). pp. 341–350. URL: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v3i38.237465> (in Ukrainian).
8. Poliarush I.M. The state of financing of agricultural enterprises of Ukraine in 2018. *Effective economy*. No. 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6765> (in Ukrainian).
9. Popova O., Kotsiubynska L., Skubii O. Investment activity in agriculture in modern conditions. *Economy and society*. 2023. No. 54. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-49> (in Ukrainian).
10. Shalyhina I.V., Rybina L.O. Support for the financial security of agricultural business enterprises during their adaptation to modern realities. *Market infrastructure*. 2023. No. 71. pp. 259–264. URL: <https://repo.snau.edu.ua:8080/xmlui/handle/123456789/10835> (in Ukrainian).

Yevhen KRYVOKHYZHA

Doctor of Agricultural Sciences, Senior Researcher, Professor of department, West Ukrainian National University (Educational and Scientific Institute of Innovation, Nature Management and Infrastructure)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7270-6529>

e-mail: ye.kryvokhyzha@ukr.net

Oksana LEVCHENKO

lecturer-methodist, Zhytomyr Agricultural Technical Professional College

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-0320-2991>

e-mail: levchenko.of@ukr.net

Halyna BERLIAK

PhD in Economics, lecturer, Zhytomyr Agricultural Technical Professional College

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9806-7507>

e-mail: berlyak_gv@ukr.net

FINANCING OF THE AGRICULTURAL INDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE: PROBLEMS AND PROSPECTS

The paper is devoted to the analysis of the financing of the agro-industrial complex of Ukraine, the identification of problems and prospects of this process. During the research, methods of a scientific and empirical nature were used the collection and comparison of information, as well as complex analytical methods, which include synthesis and generalization. The informative basis of the paper is the scientific works of domestic and foreign scientists who consider the issue of financing the agro-industrial complex and the problems associated with its development. The paper noted that Ukraine with its fertile land has great potential for the growth of this sector of the economy. However, the unconscious and inefficient use of natural resources, as well as internal and external economic challenges put it at risk. Factors that hold back the development of this industry include insufficient financing, lack of available credit, low level of investment, bureaucratic obstacles, corruption and instability, infrastructure problems. The experience of foreign countries can be useful for Ukraine in the field of state support of the agro-industrial complex. The conclusion emphasizes that financing the development of the domestic agricultural sector is an urgent problem that requires a comprehensive approach. To ensure the sustainable development of the industry, it is necessary to increase state support, expand lending programs on favorable terms, support scientific research and development of agricultural technologies. Tax incentives for agricultural producers and the development of processing of agricultural products can contribute to an increase in added value and the number of jobs. Strengthening the financial stability of the sector and increasing the export potential of products with high added value can have a positive effect on the country's economy and ensure the sustainable growth of agriculture. A close relationship between state institutions, enterprises and scientific institutions is necessary for the successful implementation of these measures.

Keywords: financing, agro-industrial complex, investment, agriculture, development